

въ Багдадъ, Бухара, Куфа, Кайроанъ, Кордова, Каиро, Тунисъ, Дамаскъ и пр. ставатъ мощни центрове на арабската образованостъ, гдѣто се стичатъ жеднитѣ за наука юноши отъ всички краища на широкия арабски свѣтъ. Най-сетнѣ освѣтъ *любопитството* на мозина пѣтешественици, които посѣщаватъ нѣкои земи безъ нѣкакви особени интереси, трѣба да прибавимъ къмъ мотивитѣ за развитието на арабскитѣ географски познания и честитѣ *официални* мисии и пратеничества до управителитѣ на съседнитѣ страни. Халифитѣ често проявяватъ желание, да познаватъ подвластнитѣ тѣмъ земи и натоварватъ специални лица съ изучаванieto имъ. Още по-често сж случантѣ, гдѣто специални посланици се явяватъ при чуждитѣ дворци, кое за размѣна на роби, за сключване договори — отъ политиченъ или женидбенъ характеръ, за закрѣпяване на исляма и така на нат. Тия официални мисии се извършватъ обикновено тържествено, съ голѣмо разкошество, ала и арабътъ съ по-скромни срѣдства, на дору и съвсѣмъ бѣднитѣ, има всички възможности, да пътува сравнително безъ голѣми лишения въпрѣки недостатъчността на пътищата и съобщителнитѣ срѣдства, благодарение на силно развитата благотворителностъ на мусульманина. Напредъ пътникътъ е сигуренъ да бѣде радо приетъ, и да намѣри подслонъ въ нарочно за чужденцитѣ построени караванъ-сарай. Така подкрѣпенъ и отъ своя фатализмъ, който го прави да посрѣща по-сърдцато всѣка опасностъ, арабскитѣ пѣтешественици, прѣдприема далечни обиколки, които и до днесъ ни се виждатъ смѣли. Типове, като напр. Масуди въ X вѣкъ или като Тангеренцътъ *ибн-Батута* (въ XIV вѣкъ) който, тръгналъ да посѣти Мека, пропътувалъ цѣла сѣверна Африка, Мароко, Алжиръ, Тунисъ, Триполисъ, Египетъ, Арабия, Сирия, Персія, Иранъ, Месопотамия, Мала Азия, Кипчакъ, Южна Русия, Цариградъ, Бухара, Авганистанъ, Индия, Китай, Маладивскитѣ острови, Цейлонъ, Индийския архипелагъ, Испания, Суданъ (до Тимбукту) — такива типове напомнятъ модернитѣ експлоратори.¹⁾ Не по-малко знаменити отъ *ибн-Батута* сж цѣла редица други арабски пѣтешественици-географи, които също като него сж ни оставили и интересни описания на земитѣ и народитѣ, които имали случай да видятъ. Ние ще поменемъ обаче тукъ само тия, които прѣдставятъ по-близъкъ интересъ за насъ, понеже между друго даватъ и нѣкои *пъри* или косвени съобщения за *езика* на волжскитѣ българи.²⁾

Тукъ първо мѣсто държи знаменитиятъ *ибн Фодланъ*, който отъ всички арабски списатели се ползува въ славянския ученъ свѣтъ съ най-голѣма извѣстностъ, благодарение на трудоветѣ на академикъ Френа (вж. по-долу). *Азмедъ ибн-Фодланъ*³⁾ *ибн-Абасъ ибн-Рашидъ ибн-Хаммадъ*

¹⁾ Ср. *Defrémery*, *Ibn Batoutah*, прѣдговоръ.

²⁾ Останалитѣ, като напр. *ал-Куми* (писалъ 984—997), *ал-Батрика* († 939 или 940), *Мукадеси* (писалъ въ 985—6 год.), както и тия отъ VIII и IX вѣкъ *поменуватъ* само името на дунагскитѣ или волжскитѣ българи (бурган или бургар). (Ср. *ал-Фазари* 772—773, *ал-Казби* † 819, *ал-Фаргани* † 830, *ал-Хорами* пис. около 40-тѣ год. на IX в., *ал-Кутанби* † 884—5 или 889).

³⁾ За ортографията на името вж. рецензията на Готвалда върху Хвосоновия трудъ, отд. отъ р. 4. Споредъ Крыжскій, Энцикл. слов. Брокгауза и Ефрона, XII, 743. най-право Федланъ; тукъ и литература. У насъ *Кривошеичъ* пише погрѣшно *Фадланъ*, *Волковъ* (Сбм. VIII, 219) *Фодланъ*.